

במדבר ב

דער^א, דעריבער האָט משה באַקומען דעם שַׁכר מיוחד, אַז „מעלה עליי הכתוב כאילו ילדו“.

דערנאָך איז רש"י ממשיך בפירושו: „ביום דבר ה' את משה, נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה“.

וואָס איז דאָ רש"י אויסן צו מוסיף זיין מיט'ן הסבר (אין צווייטן דיבור) „נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד

א. אין פסוק: „ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני“, שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „ואלה תולדות אהרן ומשה“ און איז מפרש: „ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“.

[און ווי מפרשים^ב זיינען מסביר דעם טעם פאַרוואָס דאָס איז שייך צו די בני אהרן דוקא (כאַטש אַז משה האָט גע- לערנט תורה מיט אַלע אידן) — ווייל משה האָט געלערנט מיט זיי באַזונדער, און — איידער ער האָט געלערנט מיט אַלע אידן (ווי רש"י האָט שוין גע- בראַכט פריער אין ס"פ תשא' דעם „סדר משנה“);

און וויבאַלד אַז אין דעם איז משה נישט געווען מחוייב (ואדרכה, וויבאַלד ער האָט שוין געהאַט געלערנט פריער מיט אהרן'ען, איז דאָך שוין אהרן געוואָרן מחוייב: צו לערנען מיט זיינע קיני-

גם עיון יעקב לע"י סנה' יט, ב), שגם לחבירו ישנה האפשריות ללמד את בנו, וכשהוא מלמדו עושה לפניו משורת הדיו, ולכן נותנים לו שכר ד', כאילו ילדו: משא"כ המלמד בנו של אחד שאינו חבירו (היינו שאינו כמותו, שאינו יכול ללמד את בנו), או המלמד יתום וכיו"ב (שאינו — לפניו משורת הדיו) — אין לו השכר ד'. כאילו ילדו... [באהבת איתן לע"י סנהדרין (שם) כתב להיפך, דאפילו בני אהרן (שלא ה' מחוייב ללמדם) נק' תולדותיו, ומכש"כ אחרים שמחוייב ללמדם. וראה פני דוד פרשתנו עה"פ. עיון יעקב שם].

(6) היינו הלימוד עם בני אהרן בפ"ע, שזה חיובו של אהרן דוקא: ולכן זה שמשה למדן תורה בפ"ע (לא ביחד עם כל העם) הו"ע של לפניו משורת הדיו.

[אבל מ"ש במשכיל לדוד, שמצד זה גופא שהקדים לכל ישראל נק' בניו (כי מצוה להקדים בנו, ע"ש) — צ"ע, דא"כ למה לא נק' גם אהרן והוקנים תולדות משה? ועכצ"ל שרק בני אהרן שעצם הלימוד עמהם (בפ"ע) ה' ענין של לפניו משורת הדיו (מכיון שכבר למד לפניו עם אהרן אביהם) נק' תולדותיו. וראה לקמן הערה 34].

(*) יותר נ"ל שגם הוא מלמדו (וכמו ב"לדוד כפשוטו — שיש גם הוריו) — וכבדו"ד שגם אהרן למד. כדאי"ת בעירובין (נד, ב') — ל' רש"י תשא שם. ולהעיר מעיון יעקב לסנה' שם. אבל ראה לקמן בפנים סעיף ה' וז'.

(**) אולי י"ל שזהו עוד סוג — אשר עשו (בחרו) (רש"י לך יב, ה). אבל ראה לקמן הערה 36.

(1) פרשתנו ג, א.

(2) אין כוונת רש"י בואינו מזכיר אלא בני אהרן' למה לא נמנו גם בני משה — כי: כאן מדובר רק ב"בני אהרן" (כי כאן נוגע ענין הכהונה, כמשנ"ת בלקו"ש ח"ג ע' 9 בהערה), והקושיא להיפך: למה נאמר „ואלה תולדות...“ ומשה? — וראה רמב"ן כאן דבני משה נכללו להלן בפרשה (ג, כז ואל"ף).

(3) ראה גויא, שפ"ח ומשכיל לדוד כאן. ובדבק טוב באר"א קצת (ראה לקמן הערה 22).

(4) לד, לב. — להעיר, ששם נזכרו רק אלעזר ואיתמר ולא נזכר אביהוא. אבל ראה פרש"י יתרו יח, כג. וראה חדא"ג מהרש"א דלקמן הערה 19. ואכ"מ.

(5) ועפ"י מובן דיוק לשון רש"י „המלמד את בן חבירו“ — כי מהענין „אהרן ומשה“ שממנו נלמד — מוכרח רק „בן חבירו“, היינו חבירו כמותו (ראה

ובלחם" (וואס מיינט: פון דעם בשר און לחם)¹⁰. (ב) מיטן דיוק ביום קומט די תורה לערנען, אז „אפילו לא למדו רק דבר אחד נעשו אליו תולדות“¹¹.

אבער (נוסף אויפ'ן דוחק אין די עצם תירוצים הנ"ל) איז שווער צו זאגן אז דאס איז כוונת רש"י, ווייל¹²:

(א) למאי נפק"מ מדגיש זיין ההתחלה ווען די בני אהרן זיינען געווארן תולדות משה (דורך דעם וואס „למדן תורה“)¹³?

(ב) ועיקר: משה האָט געלערנט תורה מיט אידן אויך פֿאַר מתן תורה (פֿאַר דעם „יום דבר ה' את משה בהר סיני“), ווי רש"י¹⁴ איז מפרש, אז „במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם“; און נאָך מער: שוין אין מצרים האָט דער אויבערשטער אָנגעזאָגט כו"כ דינים (ווי דערציילט אין פ' בא'1) וואָס משה האָט זיי איבערגעזאָגט (און געלערנט) מיט אידן — היינט פֿאַרוואָס זיינען בני אהרן געוואָרן תולדות משה ערשט „ביום דבר ה' את משה בהר סיני“, און ניט פֿאַר דעם?

מפי הגבורה? — ער האָט דעם ענין שוין געזאָגט אין דעם פריערדיקן דיבור: „שלמדן תורה . . מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“?

לערנען מפרשים, אז ביי רש"י איז קשה דער המשך הכתוב: ווי פֿאַסן די ווערטער „ביום דבר ה' את משה“ אלס המשך צו „ואלה תולדות אהרן גו“? איז רש"י מפרש אז „ביום דבר ה' וגו“ קומט בהמשך (ניט צו „ואלה תולדות אהרן“, נאָך צו „ואלה תולדות . . (ו) משה“: ווי באַלד בני אהרן ווערן אָנגערופן (אויך) „תולדות משה“ דערפֿאַר וואָס „למדן תורה“ (ווי רש"י זאָגט אין פריערדיקן דיבור), באַוואַרנט גלייך דער פסוק, אז דער ענין האָט זיך אויפגעטאָן פון „ביום דבר ה' את משה“, וואָס דעמאָלט „למדן מה שלמד מפי הגבורה“.

און דאָס וואָס דער פסוק זאָגט „ביום דבר ה' את משה“ — דלכאורה: משה האָט דאָך געלערנט תורה מיט די בני אהרן אויך די גאַנצע צייט וואָס נאָך דעם „יום דבר ה' את משה“

[ואדערבה: עיקר לימוד התורה מיט אידן (בכלל און מיט די בני אהרן באופן מיוחד) האָט זיך אָנגעהויבן ערשט למחרת יום הכיפורים (נאָך די דריטע „ארבעים יום“ וואָס משה איז געווען בהר) — מער ווי פֿיר חדשים פון זינט דעם „יום אשר דבר ה' את משה בהר סיני“],

פֿאַרענטפערן מפרשים אויף צוויי אופנים: (א) „ביום דבר“ דאָ מיינט „מיום דבר“, ע"ד ווי אין פסוקי „והנותר בבשר

(7) רא"ם, ס' הזכרון, גיא ועוד כאן.

(8) וברא"ם כאן: לא שבאותו יום עצמו שדבר הש"י עם משה בהר סיני למדו ונעשו תולדותיו. אבל ראה לקמן בפנים סוף סעיף ו' ובהערה 42.

(9) צו ח, לב.

(10) רא"ם כאן.

(11) גיא כאן.

12 וגם: זה שנאמר כאן „ביום דבר ה' את משה בהר סיני“ אפשר לפרש שהוא הקדמה למש"נ אח"כ „וימת נדב ואביהוא גו“ (ראה רשב"ם, ראב"ע, רמב"ן ועוד כאן).

(13) לכאורה אפ"ל שכוונת הכתוב לרמוז דזה שנק' תולדות משה שייך לענין התורה („ביום דבר ה' את משה בהר סיני“), אבל אפ"ל לפרש כן כוונת רש"י, דא"כ לא הו"ל לרש"י לכפול פירושו בדיה בפ"ע, כ"א להעתיק התיבות „ביום . . בה"ס בדיה שלפנ"ו. ומאריכות ל' רש"י (בדיה השני) מוכח שכוונתו להוסיף ענין חדש.

(14) בשלח טו, כה, וראה גם רש"י משפטים כד, ג.

(15) יב, ב ואי"ק, שם, מג ואילך, יג, א ואילך.

זאגט רש"י: „נעשו אלו התולדות שלו“
(זיי זיינען געוואָרן תולדות משה)?

די תמי' איז נאָך גרעסער: דער מקור פון דעם פירוש רש"י איז אין גמרא²⁰, און דאָרט איז דער לשון „כל המלמד כו' מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה . . ומשה לימד לפיכך נקרא על שמו“, און רש"י דאָ איז מוסיף אויף לשון הש"ס, און זאגט (ניט נאָר „ונקראו תולדות משה“, נאָר) „נעשו אלו התולדות שלו“.

(ב) וואָס איז די אריכות הלשון „שלמדן“ מה שלמד מפי הגבורה — רש"י האָט געדאַרפט זאָגן בקיצור (און ווי ער זאָגט טאַקע אין דעם ערשטן דיבור) „שלמדן תורה“²²?

אפילו את"ל, אַז ווייל אין פסוק שטייט דער לשון „ביום דבר ה' את משה“, דערפאַר איז (אויך) רש"י בהתאם לזה מדגיש אַז ער האָט געלערנט מיט זיי דאָס וואָס דער אויבערשטער האָט אים געזאָגט — איז נאָך אַלץ ניט גלאַטיק: אויב אַזוי, פאַרוואָס איז רש"י משנה פון לשון (ותוכן) הפסוק, און זאָגט (א) „מה שלמד“ (ניט — „מה ששמע“), (ב) „מפי הגבורה“ (ניט — „מפי ה' וכיו"ב)?

[יודחק לומר, אַז דאָס וואָס משה האָט געלערנט תורה מיט די בני אהרן באופן מיוחד (וואָס מצד דעם זיינען זיי גע- וואָרן תולדות משה, כנ"ל), איז געוואָרן דוקא אין דעם „סדר משנה“ וואָס האָט זיך אנגעהויבן למחרת יום הכיפורים¹⁶, אבער ניט פריער —

ווייל דער טעם (איזה שיהי') פון אַט דעם סדר (משנה בכלל, ובפרט) פון לערנען באַזונדער מיט די בני אהרן — איז שייך בכל תקפו אויך פאַר מחרת יום הכיפורים: און ווי ס'איז מוכח דאָ גופא, אַז שוין „ביום דבר ה' את משה בה"ס — בששי (שביעי) בסיון“ — האָט משה געלערנט באַזונדער מיט די בני אהרן¹⁸ (וויבאלד אַז דעמאָלט זיינען זיי גע- וואָרן „תולדות שלו“); איז במילא מסתבר צו זאָגן, אַז אויך פאַר מ"ת¹⁹ האָט משה מיט זיי געלערנט אויפן זעלבן אופן ווי נאָכדעם].

ב. אויך זיינען דאָ כמה דיוקים אין לשון רש"י, ומהם:

(א) פון לשון רש"י אין דעם ערשטן דבור „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ איז מובן, אַז דאָס מיינט ניט אַז זיי זיינען געוואָרן זיינע תולדות, נאָר בלויז אַן ענין פון שחר, דאָס ווערט פאַררעכנט „כאילו ילדו“; דאָקעגן אין צווייטן דיבור

(20) סנהדרין יט, ב. וראה גם תיב"ע לקמן פסוק ג (וגם שם: ואתקרי' על שמי').

(21) ועד"ז בפרשי' שהועתק לקמן בפנים (ס"ג) „שהתלמידים קרוים בנים“.

(22) בדבק טוב כאן מפרש שכונת רש"י שלמדן לא רק המצות לבד כ"א „כל מה שלמד מפי הגבורה“, ובוה מתוך רש"י למה רק בני אהרן נק' תולדות משה, כי לשאר בני' אמר רק המצות לבד. אבל (נוסף על זה שעדיין אינו מתורץ הדיוק דלקמן): ב"סדר המשנה" דסי' תשא מוכח שגם לשאר העם אמר לא רק המצות לבד כ"א מה ש'למד מפי הגבורה“. וראה המשך לשון רש"י „נמצא ביד כל העם א' כו' ביד בני אהרן שלשה כו'“.

(16) ראה רש"י תשא לד, כט.

(17) רש"י יתרו יט, טו.

(18) אבל ראה הערה 8.

(19) ולהעיר מהמפורש בקרא (משפטים כד, א. ועד"ז שם, ט) — ועוד לפני מ"ת (רש"י שם א) — אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מקנני ישראל (ע"ד „סדר המשנה" דסי' תשא). והרי שם איירי בשיבות לענין של תורה (ראה שם ג' וברש"י שם. רש"י שם, ז). ובחז"ל מהרש"א עירובין שם, דסדר משנה נסמך אקרא זה. ולהעיר מפרשי' ר"פ מטות ונמפרשי' שם.

ג. דער ביאור אין דעם:

רש"י קען זיך ניט באנוגענען מיט פירוש „כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“, ווייל אין פסוק שטייט „ואלה תולדות אהרן ומשה“:

ווען אין פסוק וואלט געשטאנען בלויז „תולדות משה“, וואלט מען געקענט זאגן, אז דער פסוק נוצט דעם ווארט „תולדות“ אלס שם המושאל²³, אז דורך דעם וואס „למדן תורה“ איז „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“; ע"ז ווי רש"י האט שוין מפרש געווען אויפן פסוק²⁴ (ביי אברהם'ען) „הנפש אשר עשו בחרן — שהכניסו תחת כנפי השכינה כו' ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאוהו“: און עד"ז טייטשט רש"י ווייטער²⁵ — בשייכות צו לימוד התורה (ווי אין אונזער פסוק): „ושננתם לבניך, אלו התלמידים, מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים“.

דא שטייט דאך אבער „ואלה תולדות אהרן ומשה“: דער פסוק דערמאנט זיי בחדא מחתא, אז „ואלה“ זיינען תולדות משה פונקט ווי זיי זיינען תולדות אהרן — איז דאס תמוה: ווי קען מען צו-גלייכן דאס וואס זיי זיינען תולדות אהרן — וואס זייער מציאות איז א תולדה פון אהרן — צו דעם וואס זיי זיינען תולדות משה צוליב זיין לערנען תורה מיט זיי, וואס מיטן גאנצן עילוי שבזה, איז עס אבער לכאורה ניט קיין

חידוש אין זייער עצם מציאות (און מען קען אויף דעם זאגן בלויז „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“)?

לערנט רש"י, אז דאס באווארנט דער פסוק מיט מוסיף זיין די ווערטער „ביום דבר ה' את משה“: דאס איז מדגיש אז די תורה וואס משה האט געלערנט מיט די בני אהרן איז געווען „מה שלמד מפי הגבורה“, און דערפאר האט דער לימוד אויפגעטאן א גבורה, אז „נעשו אלו התולדות שלו“²⁶ — עס איז געווען אזא לימוד וואס האט איבערגעמאכט זייער עצם מציאות (ברוחניות), ביז זיי זיינען דערמיט געווארן „תולדות משה“, כדלקמן.

ד. אלס הקדמה צו מתן תורה, האט דער אויבערשטער געזאגט משה'ן ער זאל איבערגעבן אידן: „ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים גוי' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש“²⁷.

דאס הייסט, אז מתן תורה (וקבלת התורה) האט אויפגעטאן א שנינו עיקרי אין דעם עצם מציאות פון אידן: פריער זיינען זיי געווען ווי „כל העמים“, און דורך מתן תורה זיינען אידן געווארן אנדערש, אויסגעטיילט, „סגולה מכל העמים“ — א „ממלכת כהנים וגוי קדוש“.

דערפאר איז מתן תורה געווען אין אן אופן אז דער אויבערשטער האט זיך בא-

26) ומה שלא כתב רש"י ענין זה תיכף בדיבור הראשון (לאחרי כתבו „ונקראו תולדות משה“) — כי „כנל“, ענין זה מוסבר בהמשך הפסוק, „ביום דבר ה' את משה“ (וב' הדיבורים ברש"י באים בהמשך זל"ז).

ומה שמביא „מלמד שכל המלמד כו' כאילו ילדו“

בדיבור הראשון — ראה לקמן הערה 45.

27) יתרו יט, ה"ו.

23) ראה גם שמות ב, י. רש"י וישב לו, י"ד. ס"פ ויחי. ולהעיר מבראשית ד, כ"א (וברש"י). פרשי ר"פ נח. ועוד.

24) לר יב, ה.

25) ואתחננו ו. ו. וראה בארוכה לקריש ח"ט ע' 33 ואל"ך (ועייש החידוש בפרש"י שם לגבי פרשי דפרשתנו).

„נעשו אלו התולדות שלו“, וייל זיין לימוד האט אויפגעטאן א „הולדה“ (רוחנית).

ה. ע"פ הנ"ל — אַז „ואלה תולדות“ . . (ו)משה“ איז (ניט נאָר אַז ענין פון „כאילו ילדו“, נאָר ס'איז) בדומה צו „תולדות אהרן“, כאופן אַז „נעשו אלו התולדות שלו“ — וועט מען אויך פאַרשטיין וואָס דער פסוק איז דאָ מדייק „ביום דבר ה' את משה“ (ניט — „מיום גו“):

פונקט ווי ביי הולדה גשמית, איז דאָך ניט שייך צו זאָגן אַז די הולדה איז אַ זאך וואָס חזר'ט זיך איבער (מערערע מאל) — די הולדה טוט זיך אויף אין דער ערשטער רגע, און דערנאָך קומט פאַר בלויז דער וואַקסען פונעם ולד מקטנות לגדלות.

אזוי איז אויך ביי „הולדה“ רוחנית: דאָס וואָס „נעשו אלו התולדות שלו“ האָט זיך אויפגעטאָן „ביום דבר ה' את משה“ — מיט'ן ערשטן לימוד וואָס משה האָט געלערנט (באָזונדער) מיט די בני אהרן די תורה „שלמד מפי הגבורה“; דער שפּעטערדיקער לימוד התורה (פון משה מיט די בני אהרן) איז געווען ניט כאָפּן אַז דורך דעם „נעשו אלו התולדות שלו“ (עס האָט נאָר די

וויזן צו אידן און מיט גבורה — „קולות . . לפידים . . קול השופר“²⁸ — וואָס דאָס האָט גע'פּוועל'ט אַ שינוי אין דער מציאות פון אידן.²⁹ און שמיעת הדברות איז געווען „מפי הגבורה“³⁰.

און וויבאלד אַז דער „והייתם לי סגולה גר“ איז פאַרבונדן מיט מ"ת און אַפּהענגיק פון „ושמרתם את ברית“ („שמירת התורה“³¹) — איז פאַרשטאַנ-דיק, אַז אַט דעם כח (פון מ"ת) צו קענען אויפּטאָן אַ שינוי המציאות אין אידן, איז אַריינגעגעבן געוואָרן אין תורה.

און דאָס איז אויך וואָס רש"י איז מדייק — „שלמדן מה שלמד מפי הגבורה“: היות אַז די-„תורה שלמדן“ (מיט די בני אהרן במיוחד) איז געווען „מה שלמד מפי הגבורה“ — משה האָט דאָס אַליין געהערט און געלערנט פון אויבערשטן — האָט זי אין זיך געהאַט בגלוי³² דעם כח „הגבורה“ פון מתן תורה³³ (וואָס בכחו צו משנה זיין די מציאות פון אַ אידן): און דערפאַר³⁴

(28) שם כ, טו וברש"י שם. ועוד.

(29) להעיר מהגבורה „שלא ה' בהם אחד סומא כו' אלם כו' חרש“ (רש"י יתרו שם). ובתחלת הדיבור הא' „אשר הוצאתיך מאמצ' שה' ביד חזקה.

(30) רש"י יתרו יט, יט. שלח טו, כב.

(31) רש"י יתרו יט, ה.

(32) להעיר מעירובין נד, ב: כיון דמשה מפי הגבורה שמע מסתייעא מלתי.

(33) ומה שמשמט רש"י (בהד"ה) תיבות „בהר סיני“ — דלכאורה, מכיון שעיקר ההדגשה היא שהוא הדיבור דמ"ת, הו"ל לרש"י להעתיק תיבות אלו (לשולל דיבור ה' למשה שקודם מ"ת) — הוא כדי לשלול „בהר סיני“ שקודם שמיעה „מפי הגבורה“ (כל קאפ' יט בפ' יתרו).

(34) ע"פ המבואר בפנים יתוסף ביאור בזה שאהרן לא נכלל בתולדות משה — כי [נוסף לזה שמשנה ה' מחוייב ללמוד — הנה אפילו את"ל שבוה שהקדים אהרן לכל העם (רש"י ס"פ תשא) ה' ענין

של לפני משורת הדין (וראה לעיל הערה 6), מ"מ] באהרן לא שייך לומר שנק' תולדות משה. כי לאהרן נתייחד הדיבור שנאמרה לו פרשת שמוי יין (דש"י שמיני יו"ד, ג), ואיכ' מאז ואילך (כיון שהלימוד מפי הגבורה הוא עילוי גדול לגבי הלימוד מפי משה) — לא נקרא תולדות משה (דבכלל מאתיים מנה).

(*) בדוגמא לזה שבני אהרן נקראו רק תולדותיו — ולאח"ז ניתוסף „ומשה“ (אלא שבוה אין שייך בכלל מאתיים כו', כי הם בבי' ענינים שונים, אהרן — לידה גשמית, ומשה — לידה רוחנית).

רה". משה האט ניט נאָר גערעדט די אנדערע ח' דברות צו אידן⁴⁰, נאָר ער האט מיט זיי געלערנט⁴¹ די אלע עשרת הדברות (מיט זייערע הלכות ופרטי דינים)⁴²; און וויבאלד ער האט גע- לערנט באַזונדער מיט די בני אהרן, דעריבער „נעשו אלו התולדות שלו“.

ו. אויף דעם ביאור הנ"ל קען מען לכאורה פרעגן:

ווען מ'וואלט געזאגט אַז דערפאר וואס משה האט געלערנט תורה מיט די בני אהרן, איז „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“, נאָר בתור שחר, וואלט מען גע- קענט פאַרשטיין פאַרוואס דוקא די בני אהרן ווערן אנגערופן תולדות משה — כאַטש משה האט געלערנט תורה מיט אלע אידן —

ווייל (ווי געבראכט פריער), דוקא דער לימוד מיט די בני אהרן איז גע- ווען אַז ענין פון לפני משורת הדין, אויף וועלכן מען באַקומט אַ שחר מיוחד:

אַבער לויט'ן ביאור הנ"ל, אַז דאָס איז (ניט נאָר אַ שחר, נאָר) — „נעשו אלו

מעלה פון „כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“, כדלקמן סעיף ז).

עפ"י ווערט אבער ניט פאַרשטאַנ- דיק: ביי מתן תורה האָבן דאָך אידן (ובני אהרן בכללם) געהערט פון איבערשטן אליין, מפי הגבורה, די עשרת הדברות (ווי זיי זיינען געזאגט געוואָרן כדיבור אחד, און דערנאָך — די צוויי דברות פון אנכי ולא יהי לך)³⁵, האט זיך דאָך שוין ביי אלע אידן (ובני אהרן בכללם) אויפגעטאָן די „הולדה“ (רוחנית) ביים הערן די דברות „מפי הגבורה“ — היינט ווי קען מען זאָגן, אַז די בני אהרן זיינען געוואָרן תולדות משה דורכדעם וואס משה האט דערנאָך זיי איבערגעזאגט (באַזונדער) וואס ער האט געהערט „מפי הגבורה“?

דערפאר איז רש"י מדייק „שלמדן מה שלמד מפי הגבורה“: כדי עס זאל זיך אויפטאָן די הולדה (רוחנית) שע"י תורה איז ניט גענוג דער ענין פון „שמיעה“ (בעלמא)³⁶ — דאָס וואס די אידן האָבן בלויז געהערט³⁷ די דברות פון אוי- בערשטן אליין — נאָר די תורה מוז נלמד ווערן, נקלט³⁸ ווערן ביים שומע; און דאָס האט משה אויפגעטאָן דורך דעם וואס „למדן מה שלמד³⁹ מפי הגבורה“

(35) רש"י יתרו כ, א. שם יט, יט.

(36) גם שמיעה שתיכונה — קבלה ע"ע לעשות מה שמצווהו. וייל שזהו הסוג ד, הנפש אשר עשו" ע"י שהכניסו תחת כנפי השכינה" (ראה לעיל שוה"ג ה' להערה 5).

(37) כדיוק לשון רש"י שם יט, יט „לא שמעו מפי הגבורה“ (ועד"ז ברש"י שלח טו, כב). וראה רש"י יתרו כ, א: ענין על הן הן כו.

(38) ראה פרש"י יתרו (יט, ה) עה"פ ועתה אם שמוע.

(39) כפרש"י תשא (לא, יח) „חורין ושונין את ההלכה כו", ואף ששם המדובר בארבעים יום הראשונים כשעלה לקבל הלוחות (ולא „ביום דבר ה'“

את משה" — מ"מ, מזה הוכחה שהקב"ה ה' שונה עם משה (ולא שלמד מעצמו) ההלכה דציווי (לאחר שציווהו — עכ"פ, בנפרד) עם מרעה. וא"כ פשיטא שה" כן בעשה"ד ג"כ.

(40) רש"י יתרו יט, יט.

(41) להעיר מואתחנן ה, כד וברש"י שם 272מוד ממנ"י, שם, כח.

(42) ועד"ז נמסר לבני" ביום זה הפרשה (שהיא המשך תיכף למית), אתם ראיכם גו' לא תעשו גו' (יתרו כ, יט ואילך).

[עפ"ש"כ בתניא פל"ד „מיד" — גם תרומה ותורה נאמר לישראל או, אבל אין כן דעת רש"י (תשא לא, יח. לג, יא)].

(*) ואח"י לכאורה כדעת הזהר (ח"ב רכז, א) דגם נדבת המשכן היתה לפני חטא העגל. ואכ"מ.

ז. מען דארף נאך אבער פארשטיין:

ע"פ הנ"ל קומט אויס, אז דער ענין פון „נעשו אלו התולדות שלו“ איז שייך (א) נאך ביי משה'ן, וואס ער האט אליין געלערנט „מפי הגבורה“, ובמילא האט זיין לערנען מיט בני אהרן געהאט דעם כח אויפצוטאן אין זיי א הולדה (רוחנית), און (ב) נאך „ביום דבר ה' את משה“, ווען ס'איז געווען די התחלת הלימוד „מה שלמד מפי הגבורה“ מיט בני אהרן — איז ניט מובן: ווי קען מען פון דעם אפלערנען, אז „כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“?

איז דער ביאור בזה: אויב מ'זאל זאגן אז דער ענין פון „נעשו אלו התולדות שלו“ איז שייך בלויז ביי משה'ן, וועט אויסקומען, אז מיט צולייגן דעם ווארט „משה“ אין דעם פסוק איז די תורה מרמז נאך א סיפור — אן איינמאליקער אויפטו און וואס איז געווען שייך בלויז ביי משה'ן:

אין פשוטו של מקרא אבער לייגט זיך צו זאגן — און וואו מען קען נאך דארף מען אזוי מפרש זיין — אז תורה איז אויסן א הוראה ולימוד [ווי רש"י ברענגט בכמה מקומות⁴⁵ אז א פסוק קומט „ללמד“ (וכי"ב)].

דערפאר לערנט אזוי רש"י אויך בנדר"ד, אז כאטש דער ענין פון „נעשו אלו התולדות שלו“ ממש, איז שייך נאך ביי משה'ן וואס „למד מפי הגבורה“ און „ביום דבר ה' את משה“ — לערנט מען אבער דערפון אפ⁴⁶, אז אויך „כל

התולדות שלו“, ווייל דורך דעם וואס „למדן מה שלמד מפי הגבורה“ איז גע' ווארן א „הולדה“ (רוחנית) — איז ניט מובן: אין דעם איז דאך לכאורה קיין נפק'מ ניט, צי מאיז מחוייב צו לערנען מיטן צווייטן, אדער מען טוט לפנים משורת הדין: און וויבאלד אז בפועל האט משה געלערנט „מה שלמד מפי הגבורה“ מיט אלע אידן, האבן דאך אלע אידן געדארפט ווערן „נעשו תולדות משה“.

איז די הסברה בזה: דאס וואס לימוד התורה פועלט א שינוי ו„הולדה“ אין דעם אדם הולמד, איז עס (ניט מצד דעם „מלמד“, נאר) מצד דער תורה, וואס זי פארמאגט דעם כח „הגבורה“.

און דעריבער: ווען איינער לערנט תורה מיט א צווייטן (באופן הנ"ל, „מה שלמד מפי הגבורה“) מצד החיוב, איז הן אמת, אז עס טוט זיך אויף א הולדה (ברוחניות) ביים תלמיד, אבער די „הולדה“ איז זיך ניט מתייחס צום „מלמד“, נאר צו דער תורה און „פי הגבורה“ (דער מצווה): ע"ד ווי די מכות מצרים ווערן אנגערופן⁴⁷ „אותות“ (פון דעם אויבערשטן), ווייל משה האט זיי געטאן ע"פ ציווי ה' ובשליחותו [און דער מלמד באקומט שכר פאר מקיים זיין מצות הגבורה, אבער ניט פעולת „הולדה“⁴⁸]:

דוקא ווען זיין לערנען תורה מיטן צווייטן איז (ניט במדת ושורת הדין דציווי ה' ושליחותו, נאר ס'איז) אין אן אופן פון לפנים משורת הדין, וואס ער טוט מדעת עצמו, דעמאלט איז די „הולדה“ זיך מתייחס צו אים.

(45) ר"פ נח ובהרבה מקומות.

(46) וי"ל דלכן מביא רש"י ענין זה „מלמד דכל המלמד כו"י) תיכף בדיבור ראשון (ד"ה ואלה תולדות) בהמשך לנפקאו תולדות משה לפי שלמדן תורה (ולא לאחר שמיסים הביאור (בד"ה

(43) ר"פ בא.

(44) ע"ד: חמרא למר' (ה' — הגבורה) (וירק) שיבותא לשקיי' (ב"ק צב, ב.) וק"ל.

מחז"ל⁴⁶ אז דאָס איז „מביא גאולה לעולם“:

בשעת איינער זאָגט איבער אַן ענין אין תורה „בשם אומרו“, איז ער דער־מיט מדגיש דעם ענין המסורה שב־תורה, ווי ער האָט די תורה מקבל גע־ווען מרבו — ומוזה מסתבר — דור אחר דור ביז משה רבינו⁴⁷, וואָס משה „למד מפי הגבורה“:

און דערמיט וואָס ער פאַרבינדט דעם ענין אין תורה וואָס ער זאָגט מיט משה ווי ער האָט עס געלערנט מפי הגבורה, איז ער מגלה דעם כח פון „פי הגבורה“ אין דער תורה וואָס ער זאָגט, און בכח זה פועל'ט עס דעם ענין „ההולדה“ (כנ"ל) —

וי"ל יתרה מזה — אז דערפאַר איז דאָס „מביא גאולה לעולם“ — ווייל גאולה איז אַן ענין פון גבורה ו„לידה“, כמבואר בכ"מ⁴⁸.

ט. אע"פֿ אז ע"ד הפשט קען מען ניט זאָגן אויף „כל המלמד את בן חבירו תורה“ אז עס ווערט דורך דעם אויפ־געטאָן אַן ענין של „הולדה“ ממש (כנ"ל) —

המלמד את בן חבירו תורה (איז עכ"פֿ) מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו⁴⁹:

וויבאַלד אז יעדער ענין פון תורה, וואָס יעדער איד לערנט מיט „בן חבירו“ צו יעדער צייט, איז געזאָגט געוואָרן „מפי הגבורה“ — כאָטש אז (א) דער „מלמד“ האָט דאָס ניט געלערנט מפי הגבורה, און (ב) דער „בן חבירו“ איז שוין אַ למדן — באַקומט דער „מלמד“ דעם שכר וואָס עס ווערט פאַררעכנט „כאילו ילדו“.

[אבל יש לומר, אז בדיוק לשונו „כל המלמד את בן חבירו“ (ניט — „חבירו“)⁴⁶ איז רש"י מרמז, אז דער ענין פון „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ טוט זיך אויף (בעיקר) ווען עס רעדט זיך וועגן אַ לימוד מיט (ניט אַן אומאַפהענג־גיגען מענטש נאָר מיט) „בן חבירו“ — אַ קינד וואָס האַלט ביי התחלת הלימוד⁴⁷; און וויבאַלד דער מלמד מאַכט די התחלה (של לימוד התורה) מיט „בן חבירו“, איז עס דעריבער אַן אויפטו, אַ חידוש, וואָס איז בגדר פון „הולדה“ (רוחנית)⁴⁸].

ח. דערפון קען מען אַרויסלערנען, בדרך אגב, אַ ביאור אין דעם גודל הענין פון „אומר דבר בשם אומרו“ (ביז ווי

(48) אבות פ"ו, ו. ושי"נ. ובמגיא אויח סקני' דעובר בלאו (והוא מתנחומא פרשתנו כב — וראה שדי"ח כללים מע' העי"ן כלל סד (כרך ג' ע' תרכה ותרלד) ושי"נ במשיכ, בלאו").

וצ"ע שבשורע אדה"ז שם (וכן בחלק חורמ) השמיט כל ענין זה (ועוד כמה) אף שהביא משיכ לאח"ז במגיא (וכן שינה הסדר במה שהביא). — ראה שיחת שי"פ תשא תשי"מ.

בכללות הענין דאמירת דבר בשם אומרו ראה שדי"ח כרך ד' ע' איתקמא ואילך. כרך ח' ע' 3430 ואילך.

(49) ראה תנחומא שם: לומר כו' אפילו משלישי הלכה כו' הלכה למשה מסיני.

(50) יחזקאל קאפ"ט. תרא ר"פ וארא. ובכ"מ.

של אח"ז) איך נעשו „תולדות משה“, כנ"ל בארוכה) — כי ההשוואה (והלימוד) היא רק בכללות הענין שנקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה (ולא — באופן המיוחד דנדוד, שנעשו אלו התולדות שלי).

(46) ולהעיר שבכמה דפוסי רמב"ן כאן, לא הועתק בלשון רש"י תיבת „בן“.

(47) בסגנון אחר: „בן חבירו“ מדגיש שאין בו רק המציאות דבן חבירו ותו לא (כי לא למד תורה מעולם).

(47*) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 180 ואילך.

וע"פ תורת הבעש"ט⁵¹, אז בכל רגע איז דער אויבערשטער מחדש דעם קיום וחיות פון יעדן נברא, קומט אויס, אז ווען איינער לערנט תורה און באַ-וואַרנט זיך פון „הכרת תכרת“, איז דאָס ניט נאָר אַן ענין שלילי — אַז ער האָט פאַרהיט אַז ביי אים זאָל ניט נפסק ווערן זיין (המשך ה) חיות, נאָר ס'איז אַן ענין חיובי: דורך זיין לימוד איז ער גורם אַז דער אויבערשטער זאָל מחדש זיין זיין קיום חיות.

און דערפאַר איז „כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“: באַ יעדן מאָל לערנען, מיט וועמען עס זאָל נאָר זיין — וואָס דער-מיט פאַרבינדט מען „בן חבירו“ מיט מקור חיותו — איז דאָס „כאילו ילדו“: ער האָט אויפגעטאָן אַ הולדה, ווייל ער האָט גורם געווען אַז דער אויבער-שטער זאָל ברגע זה מחדש זיין דעם קיום פון „בן חבירו“.

(משיחות ש"פ במדבר תשכ"ח, ותשל"ח)

(55) שער היחוד והאמונה פ"א.

וויבאלד אַבער אַז תורה אמת זאָגט דערויף אַז „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס איז ניט בלויז אַ חיצוני'דיקער פאַרגלייך צו אַ צווייטן ענין, נאָר אַז (בפנימיות הענין-נים) האָט ער אויפגעטאָן אַ „מעין“⁵² פון (כאילו) — „ילדו“⁵³.

דער ביאור בזה: דער עונש אויף ביטול תורה איז — „דבר ה' בזה הכרת תכרת“⁵⁴, אַז ענין פון היפך החיות ר"ל. וואָרום דער חיות פון אַ אידן איז פאַר-בונדן מיט תורה — „כי הם חיינו“ — און דערפאַר, ווען אַ איד איז פורש פון תורה, איז דאָס ווי דגים הפורשים מן הים⁵⁴.

(51) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 412 ואילך בביאור מחז"ל (תנחומא צו יד) „אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית“.

(52) להעיר גם משליה פרשתנו (שנב, א): ולא תאמרו כאילו ילדו ולא ילדו ממש כו'.

(53) סנהדרין צט, א.

(54) ברכות סא, ב. ע"ז ג, סעי'ב.

חג השבועות

על כל איש ואיש⁹ — פארוואס זעט מען ניט אז מען זאל זיך משתדל זיין מקיים זיין די מצוה פון שרייבן א ספר תורה בידו, קיום המצוה בשלימותה¹⁰ (און „כאילו קבלה מהר סיני“)?

און אעפֿ אז עס האט אן אַרט צו זאגן, אז אויב עס איז פאַראַן א סופר מומחה וואָס שרייבט שענער פון אים, דאָרף מען מוותר זיין אויף דעם שכר ומעלה פון „כאילו קבלה מהר סיני“ (וואָס מ'האָט דורך שרייבן אַליין), נאָר מ'דאָרף דינגען דעם סופר אויף שרייבן פאַר אים, כדי עס זאל זיין א „ספר תורה נאה“ (געשריבן דורך א „לבלר אומן“), כהציווי „זה א-לי ואנוהו“¹¹ — התנאה לפניו במצות¹²:

און נאָך מער: לויטן ביאור פון תבואות שור¹³ איז דעם ענין פון „מצוה בו יותר מבשלוחו“¹⁴, אז דאָס איז דער-פאַר וואָס ווען מ'מאַכט אַ שליח צו טאָן אַ מצוה, נראה כאינו רוצה לטרוח בעצמו ובמילא איז עס ניט קיין כבוד המצוה, משאכ אין אַ פאַל ווען מ'מאַכט אַ שליח כדי צו מוסיף זיין אין כבוד

א. דער רמב"ם פסקנטי: „מצות עשה על כל איש ואיש² מִיִּשְׂרָאֵל לכתוב ספר תורה לעצמו³ שנאמר⁴ ועתה כתבו לכם את השירה⁵, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואעפ"י שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו ואם כתבו בידו⁶ הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני. ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבים לו. וכל המגיה ספר תורה ואפילו אות אחת הרי היא כאילו כתבו כולו⁷.”

שטעלט זיך די שאלה: וויבאַלד אַז שרייבן א ספר תורה איז א „מצות עשה

- (1) רפ"ז מהל' (תפילין ומזוזה ו) ס"ח.
- (2) כ"ה ברמב"ם שם. ובשו"ע י"ד ר"ס ער (פ"א) „כל איש“ ואכ"מ.
- (3) בשו"ע שם: לכתוב לו ספר תורה.
- (4) וילך לא, יט.
- (5) כן הביא הרמב"ם שם (תיבת „ועתה“ ובהשמטת תיבת „הזאת“). אבל מההמשך „כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו“, משמע לכאורה שזוהי השמטת הדפוס וצ"ל גם תיבת „הזאת“ ובפרט שכיב במנין המצות בריש ספר היד (מ"ע יז), „כתבו לכם את השירה הזאת“, ובסהמ"צ מ"ע יח. וראה צפ"נ לרמב"ם שם.
- (6) במנחות ל, א הלשון „כתבו, מעלה עליו הכתוב כו“ (וראה לקמן בפנים סי"ב) ובא בהמשך להמאמר „הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק“, שלא הובא ברמב"ם.
- (7) בגמ' „אם הגי' אפילו אות אחת מעלה עליו כאילו כתבו“, וראה לקמן.
- (8) בכמה ענינים דלקמן שקורט בכמה פוסקים ומפרשים, ובמפרשי הרמב"ם ושו"ע. וראה ספר דעת קדושים על הלכות סת"ם בתחלתו סעיף א' וב', ובמפרשים שם. ובמפרשים שנשמנו שם. וראה גם לקושי חכ"ד שיחה ב' לפ' וילך.

- (9) והרמב"ם חשבה בסהמ"צ בסוף המ"ע מה „מצות ההכרחיות“.
- (10) לשון הרמב"ם בסהמ"צ (הוצאת הרי"ח העליר), ואם כתבו בידו הוא משוכח מאד והוא יותר טוב (ובתרגום הרי"א קאפא „והוא עדיף“) כמו שאמר כתבו כו". ובסהמ"צ לפנינו ליתא.
- (11) בשלח טו, ב.
- (12) שבת קלג, ב. ובירמב"ם הל' ס"ח שם היד „כותב כתיבה מתוקנת נאה ביותר“.
- (13) ס"י כח סק"ד. וראה שו"ע אדה"ז ס"י רנ קי"א סק"ב.
- (14) קידושין רפ"ב.